

**INGLIZ BADIY KONTEKSTIDA OKKAZIONAL FRAZEOLOGIK
BIRLIKLARNING KOMMUNIKATIV-KONTEKSTUAL VAZIYATNI HOSIL
QILISHDA EMOTSIONAL MATN ORQALI ESTETIK TA'SIRCHANLIKNI
OSHIRISHDAGI O'RNI**

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20738425>

Qarshi davlat universiteti
Fakultetlararo ingliz tili kafedrası
Dots: **Berdiyorova Raxima Karimovna**

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz badiiy kontekstida qo'llaniladigan okkazional frazeologik birliklarning kommunikativ-kontekstual vaziyatni shakllantirishdagi o'rni hamda emotsional matn tarkibida estetik ta'sirchanlikni oshirishdagi pragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida individual muallif uslubida yuzaga keladigan frazeologik transformatsiyalar, metaforik va ekspressiv birliklarning badiiy matn emotsionalligini kuchaytirishdagi funksional imkoniyatlari ilmiy jihatdan yoritiladi. Shuningdek, okkazional frazeologik birliklarning kommunikativ samaradorlik, subyektiv baho va estetik obrazlilikni shakllantirishdagi o'rni misollar asosida tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *okkazional frazeologizm, pragmatika, badiiy kontekst, kommunikativ vaziyat, ekspressivlik, emotsional matn, estetik ta'sirchanlik, individual uslub, frazeologik transformatsiya.*

**РОЛЬ ОККАЗИОНАЛЬНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В
УСИЛЕНИИ ЭСТЕТИЧЕСКОЙ ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ ЭМОЦИОНАЛЬНЫХ
ТЕКСТОВ ПРИ ФОРМИРОВАНИИ КОММУНИКАТИВНО-
КОНТЕКСТУАЛЬНЫХ СИТУАЦИЙ В АНГЛИЙСКОМ ХУДОЖЕСТВЕННОМ
ДИСКУРСЕ**

Аннотация: *В данной статье анализируется роль окказиональных фразеологических единиц, используемых в английском художественном дискурсе, в формировании коммуникативно-контекстуальных ситуаций, а также их прагматические особенности в усилении эстетической выразительности эмоционально окрашенных текстов. В ходе исследования научно обосновывается функциональный потенциал фразеологических трансформаций, метафорических и экспрессивных единиц, возникающих в рамках индивидуального авторского стиля, в повышении эмоциональной насыщенности художественного дискурса. Кроме того, на основе соответствующих примеров рассматривается значение окказиональных фразеологических единиц в обеспечении коммуникативной эффективности, выражении субъективной оценки и создании художественно-эстетической образности.*

Ключевые слова: *оказиональная фразеологическая единица, прагматика, художественный контекст, коммуникативная ситуация, экспрессивность, эмоциональный текст, эстетическая выразительность, индивидуальный стиль, фразеологическая трансформация.*

THE ROLE OF OCCASIONAL PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENHANCING AESTHETIC EXPRESSIVENESS THROUGH EMOTIONAL TEXTS IN FORMING COMMUNICATIVE-CONTEXTUAL SITUATIONS IN ENGLISH LITERARY CONTEXT

Abstract: *This article analyzes the role of occasional phraseological units used in the English literary context in shaping communicative-contextual situations, as well as their pragmatic characteristics in enhancing aesthetic expressiveness within emotional texts. The study scientifically examines the functional potential of phraseological transformations, metaphorical and expressive units emerging within the author's individual style in intensifying the emotionality of literary discourse. Furthermore, the role of occasional phraseological units in ensuring communicative effectiveness, expressing subjective evaluation, and creating artistic-aesthetic imagery is analyzed through relevant examples.*

Keywords: *occasional phraseological unit, pragmatics, literary context, communicative situation, expressiveness, emotional text, aesthetic expressiveness, individual style, phraseological transformation.*

KIRISH

Til inson tafakkuri, hissiyoti va estetik qarashlarini ifodalovchi murakkab kommunikativ tizim hisoblanadi. Nutq jarayonida til birliklari nafaqat axborot uzatish vazifasini bajaradi, balki soʻzlovchining subyektiv munosabati, emotsional holati va badiiy-estetik maqsadini ham ifodalaydi. Shu jihatdan frazeologik birliklar tilning eng taʼsirchan va obrazli qatlamlaridan biri sifatida alohida ahamiyatga ega.

Frazeologik birliklar orasida okkazional frazeologizmlar oʻzining individual-mualliflik xususiyati bilan ajralib turadi. Bunday birliklar anʼanaviy frazeologizmlarning muallif tomonidan qayta ishlanishi yoki yangi semantik shaklda qoʻllanishi natijasida yuzaga keladi. Okkazional frazeologik birliklar badiiy matnning kommunikativ va estetik samaradorligini oshiruvchi muhim vosita sifatida xizmat qiladi.

Zamonaviy pragmatik va stilistikada okkazional frazeologik birliklarning kommunikativ-kontekstual vaziyatni shakllantirishdagi roli alohida tadqiq qilinmoqda. Ayniqsa, ingliz badiiy adabiyotida bunday birliklarning emotsional-ekspressiv matn yaratishdagi imkoniyatlari keng qoʻllaniladi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz badiiy kontekstida okkazional frazeologik birliklarning kommunikativ vaziyat hosil qilishdagi hamda emotsional matn orqali estetik taʼsirchanlikni oshirishdagi pragmatik xususiyatlarini tahlil qilishdan iborat.

Tilshunoslikda frazeologik birliklar tayyor holda qoʻllanadigan, koʻchma maʼnoga ega boʻlgan barqaror til birliklari sifatida talqin qilinadi. Okkazional frazeologik birliklar esa

mavjud frazeologizmlarning individual tarzda transformatsiyaga uchrashi yoki mutlaqo yangi shaklda yaratilishi asosida yuzaga keladi. Okkazional frazeologizmlarning asosiy belgilariga quyidagilar kiradi: individuallik; kontekstual bog‘liqlik; ekspressiv-emotsional xarakter; obrazlilik; pragmatik yo‘naltirilganlik.

Bunday birliklar ko‘pincha badiiy matnlarda qo‘llanilib, o‘quvchining hissiy qabuliga kuchli ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli zamonaviy tilshunoslikda ular pragmatika va stilistikaning muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi.

Ingliz badiiy matnida okkazional frazeologik birliklarning asosiy vazifalaridan biri kommunikativ-kontekstual vaziyatni yaratishdir. Har qanday badiiy matn ma’lum kommunikativ muhit va emotsional fon asosida shakllanadi. Okkazional frazeologik birliklar esa ushbu fonni kuchaytiruvchi vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Masalan: “*The silence swallowed the room.*” Mazkur birlikda “*silence swallowed*” metaforik transformatsiyasi dramatik kommunikativ vaziyat hosil qilmoqda. Sukut oddiy holat emas, balki faol harakat qiluvchi obraz sifatida tasvirlangan. Kommunikativ vaziyatni shakllantirishda quyidagi omillar muhim rol o‘ynaydi: personajlarning psixologik holati; emotsional fon; muallifning subyektiv bahosi; pragmatik maqsad.

Bunday birliklar matnning semantik yaxlitligini ta’minlab, o‘quvchini voqealar rivojiga emotsional jihatdan jalb qiladi.

Emotsional matn badiiy nutqning muhim komponentlaridan biri hisoblanadi. Ingliz adabiyotida okkazional frazeologik birliklar emotsional-ekspressiv ta’sirni kuchaytirish uchun keng qo‘llanadi. Masalan: “*Her smile melted the winter inside him.*” Mazkur misolda “*winter inside him*” birikmasi insonning ruhiy sovuqligini metaforik tarzda ifodalab, emotsional tasvir hosil qilmoqda.

Okkazional frazeologik birliklar emotsional matnda quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- hissiy ta’sirni kuchaytiradi;
- dramatik ruh yaratadi;
- romantik yoki psixologik kayfiyat hosil qiladi;
- personajlarning ichki kechinmalarini ochib beradi.

Bunday birliklar orqali oddiy nutqiy ifoda kuchli poetik tasvirga aylanadi.

Badiiy matnning asosiy xususiyatlaridan biri uning estetik ta’sirchanligidir. Okkazional frazeologik birliklar esa matnning estetik qiymatini oshiruvchi muhim stilistik vosita hisoblanadi. Masalan: “*Loneliness whispered through the walls.*”

Mazkur birlik orqali yolg‘izlik obrazlashtirilgan va poetik ohang hosil qilingan. Bu esa o‘quvchining estetik qabuliga kuchli ta’sir ko‘rsatadi.

Estetik ta’sirchanlik quyidagi pragmatik vositalar orqali yuzaga chiqadi: metaforik transformatsiya; personifikatsiya; oksyumoron; giperbola; kinoya. Masalan: “*Silence screamed between them.*” Bu yerda oksyumoron dramatik psixologik holatni estetik tarzda ifodalashga xizmat qilmoqda.

Okkazional frazeologik birliklar o‘quvchining tasavvurini boyitib, badiiy matnning poetik qimmatini oshiradi.

Ingliz badiiy adabiyotida okkazional frazeologik birliklar individual muallif uslubining muhim belgilaridan biri hisoblanadi. Har bir yozuvchi o‘z estetik qarashlari va poetik

tafakkuriga mos ravishda individual frazeologik birliklardan foydalanadi. Masalan, modernistik adabiyotda: “*Memories bled into the night.*” kabi birliklar psixologik tasvirni kuchaytirish maqsadida qo‘llanadi. Individual uslub quyidagi omillar asosida shakllanadi: metaforik tafakkur; individual frazeologik transformatsiyalar; emotsional-ekspressiv vositalar; poetik obrazlilik.

Shu sababli okkazional frazeologik birliklar yozuvchining uslubiy mahoratini namoyon etuvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Pragmalingvistika nuqtai nazaridan okkazional frazeologik birliklar bir nechta muhim funksiyalarni bajaradi:

1. kommunikativ vaziyatni shakllantirish;
2. emotsional-ekspressiv ta’sir hosil qilish;
3. subyektiv bahoni ifodalash;
4. estetik ta’sirchanlikni oshirish;
5. o‘quvchi diqqatini jalb qilish.

Masalan: “*Fear crawled under his skin.*” Mazkur birlik personifikatsiya asosida qurilgan bo‘lib, personajning psixologik holatini kuchli pragmatik ta’sir orqali ifodalamoqda. Bunday birliklar badiiy matnning emotsional va estetik samaradorligini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tahlillar shuni ko‘rsatadiki, ingliz badiiy kontekstida okkazional frazeologik birliklar kommunikativ-kontekstual vaziyatni shakllantirishda hamda emotsional matn orqali estetik ta’sirchanlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi. Bunday birliklar metaforik va ekspressiv xarakteri orqali badiiy matnning poetik qimmatini kuchaytiradi.

Okkazional frazeologik birliklar individual muallif uslubini shakllantirish, subyektiv bahoni ifodalash va o‘quvchi hissiyotiga ta’sir ko‘rsatishda muhim pragmatik vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Shu sababli ularni pragmalingvistika va stilistika nuqtai nazaridan o‘rganish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Arnold I.V. *Stylistics of Modern English.* – Moscow, 1981.
2. Leech G. *Principles of Pragmatics.* – London, 1983.
3. Crystal D. *The Cambridge Encyclopedia of Language.* – Cambridge University Press, 2010.
4. Galperin I.R. *Text as an Object of Linguistic Study.* – Moscow, 1981.
5. Vinogradov V.V. *The Theory of Phraseology.* – Moscow, 1977.
6. Safarov Sh. *Pragmalingvistika.* – Toshkent, 2008.
7. Mahmudov N. *Til va nutq masalalari.* – Toshkent: O‘qituvchi, 2013.
8. Widdowson H.G. *Stylistics and the Teaching of Literature.* – London, 1975.